

Отже, заборона катувань, нелюдського чи принизливого поводження є не лише правовим зобов'язанням, а й моральним імперативом. Це принцип, що лежить в основі гідності та людяності, забезпечуючи кожному право на захист від насильства та жорстокого поводження. Суспільство, яке прагне бути справедливим та гуманним, повинно докладати всіх зусиль для повного викорінення таких практик, гарантуючи безпеку та повагу до кожної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: стаття 28. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4250>
2. Загальна декларація прав людини: статті 4, 5. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: стаття 4. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): статті 2, 3. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment. – Режим доступу: [ights.in.ua/en/rights/prohibition-of-torture-and-inhuman-or-degrading-treatment-or-punishment](https://rights.in.ua/en/rights/prohibition-of-torture-and-inhuman-or-degrading-treatment-or-punishment)
6. Заборона катувань: практика Європейського суду з прав людини, стандарти та практика європейського комітету з питань запобігання катувань. Дмитро ЯГУНОВ: <https://www.yagunov.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/Dmytro-Yagunov-Prohibition-of-Torture-2023-2.pdf>

Жменяк Юрій Юрійович,

аспірант кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Однією з основних гарантій прав людини та забезпечення верховенства права, закріплених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, є право на справедливий суд.

Відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого

висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1].

Положення Конвенції, а також практика ЄСПЛ не надають визначення права на справедливий суд, оскільки воно є комплексною категорією, що містить складові елементи, які можна виокремити на підставі аналізу пункту 1 статті 6 Конвенції. Так, право на справедливий судовий розгляд складається із наступних структурних елементів:

1) прелімінарний (доступ до суду), що є передумовою реалізації всіх інших елементів;

2) інституційний (незалежний, безсторонній суд, встановлений законом) який відображає ознаки належного суду в демократичному суспільстві;

3) процесуальний (публічний розгляд, розумний строк розгляду справи та справедливість розгляду у вузькому розумінні або справедливе слухання), який відображає процесуальні вимоги розгляду справи;

4) легітимаційний (правова визначеність і виконання рішень суду), завдяки якому відбувається легітимація судових рішень та досягається мета правосуддя, що полягає у встановленні правової визначеності суспільних відносин [2, с. 75].

Ще одним елементом права на справедливий суд є принцип презумпції невинуватості, який є складовою права на справедливий суд у кримінальних провадженнях, та відповідно до якого «кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку» [1].

Саме засада презумпції невинуватості є важливою процесуальною гарантією у кримінальному провадженні та невід'ємною складовою права на справедливий суд.

На жаль, у практиці національних судів, органів прокуратури та органів досудового розслідування України порушення та ігнорування засади презумпції невинуватості у кримінальному провадженні є поширеним явищем, про що свідчить, в тому числі, численна кількість задоволених у ЄСПЛ заяв проти України за частиною 2 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Так, виступи у ЗМІ та публічні заяви посадових осіб органів прокуратури та досудового розслідування щодо вини особи, а також упередженість суддів щодо обвинувачених під час судового розгляду порушують, за висновками ЄСПЛ, основоположну засаду кримінального провадження – презумпцію невинуватості.

Саме висновки ЄСПЛ щодо тлумачення та застосування права особи на справедливий суд повинні стати орієнтиром та дороговказом, в першу чергу, для національних судів при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях.

Тим більше, що стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» прямо зобов'язує суди застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права.

Особливо важливим є використання практики ЄСПЛ, оскільки він у рішеннях здійснює динамічне тлумачення принципу презумпції невинуватості та постійно розвиває положення Конвенції, надаючи їм новий зміст.

ЄСПЛ тлумачить презумпцію невинуватості, базуючись на стандарті доведення вини поза розумними сумнівом (beyond reasonable doubt). У справі

«Sevtaş Veznedarođlu v. Turkey» в окремій думці суддею Г. Бонелло було зазначено, що доведення «поза розумним сумнівом» відображає максимальний стандарт, що має відношення до питань, що вирішуються, при визначенні кримінальної відповідальності. Ніхто не повинен позбавлятися волі або піддаватися іншому покаранню за рішенням суду, якщо вина такої особи не доведена «поза розумним сумнівом» [3, с. 13].

Згідно з позицією ЄСПЛ не лише поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, має відповідати поводженню з невинуватою особою, але й попереднє розслідування має проводитися, наскільки це можливо, як немовби обвинувачений є невинуватим [3, с. 13].

Також згідно з висновками ЄСПЛ презумпція невинуватості полягає, зокрема, у наступному:

1) при виконанні своїх обов'язків члени суду не повинні виходити з упередженої думки, що обвинувачений вчинив злочин, який йому інкримінується;

2) обов'язок доказування лежить на стороні обвинувачення, і будь-які сумніви повинні трактуватись на користь обвинуваченого;

3) сторона обвинувачення має повідомити обвинуваченого про справу, яка буде порушена проти нього, щоб він міг підготувати та представити свій захист відповідно, а також надати докази, достатні для визнання його винним [3, с. 13].

Також ЄСПЛ вимагає, щоб при здійсненні своїх повноважень судді відійшли від упередженої думки, що підсудний вчинив злочинне діяння, оскільки обов'язок доведення цього лежить на обвинуваченні та будь-який сумнів трактується на користь підсудного («Барбера, Мессегеу і Джабардо проти Іспанії»). Суд повинен бути тим арбітром, який вивчить пред'явлені обвинуваченням докази, чи зібрані вони у встановленому законом порядку, та визначить чи достатньо їх, щоб зробити однозначний висновок про вину особи у скоєнні кримінального правопорушення [4].

З приводу упереджених висловлювань з боку суду - ЄСПЛ вказав, що презумпція невинуватості буде знехтуваною, якщо у будь-якому судовому рішенні щодо нього, до встановлення вини обвинувальним вироком, віддзеркалюватиметься відчуття, що він винен. Це стосується і випадків, навіть коли у рішенні суду суд прямо не констатує про вину особи у вчиненні злочину – а достатньо, аби мотивування рішення наводило на думку, що суддя вважає особу винуватою (у справі «Мінеллі проти Швейцарії») [5].

Цікаво, що з позиції ЄСПЛ презумпція невинуватості поширюється і щодо осіб, звільнених від кримінальної відповідальності з закриттям кримінальних справ за т. зв. нереабілітуючими підставами, зокрема у зв'язку з: амністією або помилуванням; дійовим каяттям; примиренням винного з потерпілим; застосуванням до неповнолітньої особи примусових заходів виховного характеру тощо. Не дивлячись на те, що в цих випадках у постанові суду про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності та закриття кримінальної справи не констатується висновок про його невинуватість, а навпаки – вона

передбачається, дія презумпції невинуватості поширюється і на такого обвинуваченого [6, с. 5-6].

Ці доктринальні положення підтверджені практикою ЄСПЛ, зокрема правова позиція висвітлена у рішенні ЄСПЛ «Грабчук проти України» [7].

Також згідно з позицією ЄСПЛ принцип презумпції невинуватості забороняє державним службовцям передчасно оголошувати заяви про вину особи, що гарантує справедливість кримінального процесу. ЄСПЛ вимагає, щоб жоден представник держави у своїх висловлюваннях не вказував, що особа винна у злочині до того, як її вину буде встановлено вироком суду (справа «Констас проти Греції») [8].

Таким чином, незважаючи на те, що на сьогодні практика ЄСПЛ стосовно запобігання порушень презумпції невинуватості є достатньо розвинутою, і в ній висвітлюються позиції щодо більшості випадків, коли слід вважати, що цей принцип порушується, конституційні засади презумпції невинуватості в кримінальних провадженнях в Україні часто ігноруються як представниками правоохоронної системи, так і суддями.

Відтак для забезпечення у кримінальних провадженнях в Україні права особи на справедливий суд, нагальним та обов'язковим є впровадження відповідної практики ЄСПЛ в правозастосування, в першу чергу судами України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод : від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського Суду з прав людини. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 1. С. 71–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_1_16
3. Івчук Ю.Ю. Основні підходи Європейського суду з прав людини до розуміння презумпції невинуватості як складової права на справедливий суд. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2021. №2 (42). С.11-19.
4. Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain: Judgment of the European Court of Human Rights of 06.12.1988. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57429%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57429%22]})
5. Minelli v. Switzerland (Application no. 8660/79): Judgment of the European Court of Human Rights of 25.03.1983. URL: <https://hu-doc.echr.coe.int/eng?i=001-57540>
6. Нор В.Т. Презумпція невинуватості як засада кримінального судочинства та її застосування в практиці Європейського суду з прав людини. Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – №1(3). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11nvtzpl.pdf>
7. Справа «Грабчук проти України»: Європейський суд з прав людини (Заява № 8599/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_118#Text

8. *Konstas v. Greece* (Application no. 53466/07)): Judgment of the European Court of Human Rights of 24.05.2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104858>

Задохненко Єлизавета Валентинівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННПП
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Романенко Людмила Миколаївна,
т.в.о. завідувача кафедри конституційного
права ННПП НАВС, кандидат юридичних
наук

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЕВТАНАЗІЮ

Термін "евтаназія" походить із грецької мови що означає "добру смерть". У сучасному світі під словом евтаназія розуміють свідоме припинення життя особи, яка страждає від важкого та невиліковного захворювання з метою позбавлення її страждань.

За визначенням Сміта, "евтаназія — це свідомо дія або бездіяльність, спрямована на припинення життя за добровільною згодою людини лише у тому випадку, коли її страждання є нестерпними" [1].

Щабаніц Д.М. аналізуючи це поняття, відносить право на евтаназію до четвертого покоління прав людини. Він наголошує, що розвиток біомедичних технологій та сучасна етика поставили нові виклики перед суспільством, одним із яких є забезпечення права на гідну смерть. На його думку, евтаназія є прикладом права, яке базується не лише на традиційних свободах (як-от право на автономію особи), але й на глибшому розумінні ролі медицини в суспільстві. Це право враховує баланс між гуманністю та етичними обмеженнями, що постають у зв'язку зі швидким розвитком медичних технологій [2].

Таким чином, евтаназія не лише має давню історію як філософська та етична концепція, а й у сучасному світі інтегрується у систему прав четвертого покоління, акцентуючи потребу в оновленні законодавства та етичних стандартів для забезпечення прав і свобод людини.

Право на евтаназію базується на деяких основних принципах таких, як:

- повага до людської гідності, що включає можливість уникнення нестерпних страждань.

- автономія особи, яка передбачає свободу вибору у прийнятті рішень щодо власного життя.

- гуманізація медицини, яка ставить за мету не лише продовження життя, а й забезпечення його якості.